

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

ФАКУЛТЕТ:

РЕПУБЛИКА СРПСКА
УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

Број: 071/1448
Датум: 6.9.2018. год.

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени урађене докторске дисертације

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно вијеће Филозофског факултета у Бањој Луци је на сједници одржаној 14.06.2018. године именовало Комисију (Рјешење бр.07/3.1085-1/18) за оцјену докторске дисертације **Специфичности психичког функционисања особа са тјелесним оштећењем/инвалидитетом** кандидаткиње мр Дијане Ђурић у сљедећем саставу:

1. проф. др Спасенија Ђеранић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву, ужа научна област Клиничка психологија, предсједник
2. проф. др Нада Васелић, ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Клиничка психологија и психотерапија, члан
3. проф. др Ђорђе Чекрлија, ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Психологија личности, члан.

- 1) Навести датум и орган који је именовао комисију;
 2) Навести састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, научно-наставног звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање и назива универзитета/факултета/института на којем је члан комисије запослен.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

- 1) Дијана (Милош) Ђурић
- 2) 17.6.1962. Сисак, Хрватска
- 3) Педагошки факултет Свеучилишта у Ријеци, Одјек за писхологију, Дипл.психолог-професор
- 4) Филозофски факултет, УНИБЛ, Одјек за психологију; Улога психосоцијалне помоћи и ресурса личности у социјалној реинтеграцији лица са ампутираним екстремитетима: 13.7.2010.
- 5) Клиничка психологија и психотерапија
- 6) Поступак за стицање научног степена доктора наука је започет 2014. према одредбама члана 149, Закона о високом образовању ; студијски програм-психологија. Сенат Универзитета у Бањој Луци је 27.03. 2014. године (Одлука бр. 02/04-3.995-38/14) одобрио је израду докторске дисертације под насловом *Специфичности психичког функционисања особа са тјелесним оштећењем/инвалидитетом.*

Кандидаткиња је објавила двије књиге (једну у коауторству) и публиковала око 25 радова (самостално и у коауторству), од којих већина обрађује тематику сродну

теми докторске дисертације. Неки од тих радова у цјелини или у изводу објављени су у референтним часописима. Тиме је испуњен и други услов за одбрану докторске дисертације на Универзитету у Бањој Луци из Одлуке Сената.

Ради се о сљедећим књигама:

- Савић, Г., Ђурић, Д. (2005) *Говорни развој ђететета*. Бања Лука: Глас српски- Графика. ИСБН 99938-37-40-7
- Дијана Ђурић (2014) Улога психосоцијалне помоћи и ресурса личности у социјалној реинтеграцији лица са ампутираним екстремитетима”, Друштво психолога РС, Бања Лука

Наводимо и радове који су публиковани у цјелини:

- Metin Başoğlu, Maria Livanou, Cvetana Crnobarić, Tanja Frančišković, Enra Suljić, Đijana Đurić, Melin Vranešić (2005). Psychiatric and Cognitive Effects of War in Former Yugoslavia -Association of Lack of Redress for Trauma and Posttraumatic Stress Reactions, *JAMA The Journal of the American Medical Association, August 3, 2005, Vol 294, No.5*
- Ђурић Дијана, (2011), Ефекти психосоцијалне помоћи у социјалној реинтеграцији и животном задовољству лица са ампутацијом”, Зборник радова ИИ конгрес психолога БиХ са међународним учешћем (Бања Лука-, 24-26-2 2011.), Бања Лука, Друштво психолога Републике Српске, стр.135
- Дијана Ђурић, Ђорђе Чекрлија (2012). Особеност самопоимања код особа са ампутацијом доњих екстремитета, *Тематски зборник радова: Психички развој, ментално здравље и рад – Филозофски факултет Ниши*
- Горан Савић, Амела Иришкић, Дијана Ђурић, Војо Бузација (2012), Локација лезије и разумијевање говора болесника након мозданог удара, *Зборник радова 4. конгреса физијатара Босне и Херцеговине са међународним учешћем, Бања Лука, 19 – 21.09. 2012.год стр. 337 – 338.*
- Savić, G., Iriškić, A., Đurić, D. (2012) Speech comprehension disturbance after stroke, *Proceedings of the 18th European Congress of Physical and Rehabilitation Medicine (PRM), Thessaloniki, Greece*, Edizioni Minerva MedicaS.P.A.-Turin, Italy, ISBN: 978-88-7711-616-1, p. 77-81
- Мирковић, Б., Радетић-Ловрић, С., Ђурић, Д. (2013). Спремност студената на активно тражење посла: утицај заокупљености послом, доживљаја друштвене правде и социо-демографских карактеристика. У Душанић, С., (Ур.), *Зборник радова са научно-стручног скупа са међународним учешћем "Психолошка истраживања учења и понашања" (Бања Лука, 08.-09. јун 2012)*, Бања Лука: Филозофски факултет у Бања Луци и Друштво психолога Републике Српске, стр. 169-184. ИСБН 987-99955-59-34-2 (УДК 159.9+331.5)
- Горан Савић, Амела Иришкић, Дијана Ђурић, Војо Бузација (2013) Локација лезије и разумијевање говора болесника након мозданог удара, *Тимочки медицински гласник, вол 38 (2013)бр.3 п.112-118.*

- Čekrlija Đ., Đurić D., Marjanović J. (2016). THE NATURE OF INFLUENCE OF FAMILY GATHERING ON FAMILY SELF-CONCEPT: A MERE STRUCTURE OR NECESSARY PREREQUISITE, “МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК – ЗАПАД” (ПСИХОЛОГИЈА И ОБРАЗОВАНИЕ) Година III Број 3 Април 2016, Меѓународен Центар за Славјанска Просвета - Свети Николе., Р. Македонија, Str 209- 215
- Čekrlija Đ. Mirković B. Đurić D. (2017). ŠEST STAVKI ZA ŠEST PRIMARNIH DOMENA; KRATKA SKALA MULTIDIMENZIONALNOG HIJERARHIJSKOG MODELA SAMOPOIMANJA, Zbornik radova sa IV kongresa psihologa BiH sa međunarodnim učešćem, Izdavač DPRS, Štampa Copy centre Brčko distrikt, Str. 161.178
- Đorđe Čekrlija, Dijana Đurić i Biljana Mirković (2017), VALIDATION OF ADLERIAN INFERIORITY (COMPIN) AND SUPERIORITY (SUCOMP) COMPLEX SHORTENED SCALES , C I V I T A S. ČASOPIS ZA DRUŠTVENA ISTRAŽIVANJA, FAKULTET ZA PRAVNE I POSLOVNE STUDIJE DR LAZAR VRKATIĆ, Novi Sad, God. 7, Broj 2, 2017. ISSN 2217-4958 (ŠTAMPANO IZDANJE) ISSN 2466-5363 (ONLINE IZDANJE), 13-25.str.

Радови штампани у изводу:

- Дијана Ђурић (2010), Психосоцијална подршка и ренитеграција лица са ампутацијом доњих екстремитета, *Трећи конгрес физијатара и Прва ИСПО конференција БиХ, Тузла 2010.*
- Дијана Ђурић, Јелена Протић (2010), Вршњачка подршка у институционалним условима, *Трећи конгрес физијатара и Прва ИСПО конференција БиХ, Тузла 2010.*
- Дијана Ђурић, Ђорђе Чекрлија (2010). Особености самопимања код лица са ампутацијом доњих екстремитета, *Књига резимеа Дани примјењене психологије Ниши (штампи)*
- Дијана Ђурић, Драган Митровић, Санја Лолић, Добринка Живанић, Марица Копања (2012), Утицај стресних догађаја и наследног фактора, *Књига сажетака, ИВ когрес физијатара БиХ, Бања Лука 2012.*
- Мирковић, Б., Ђурић, Д., Радетић Ловрић, С. (2012). Социо-демографске карактеристике и извори стреса на раду. *Књига сажетака "Други сарајевски дани психологије" (Научно-стручни скуп Сарајевски дани психологије, 20-21. април 2012.).* Сарајево: Филозофски факултет, стр. 51.
- Gran Savić, Amela Iriškić, Dijana Đurić (2012), Disturbance comprehension of speech of patients after stroke, *European Journal of physical and rehabilitation Medicine, Abstract book 18th European congress of physical medical and rehabilitation Medicine, vol.48, suppl. 1, No 2, june 2012., p.122*
- V. Buzadzija, G. Savic, J. Satara, D. Djuric, D. Prtina (2013) Degree of recovery in motor functions of patients with CVI in relation to the degree of damage on speech comprehens; *Jornal of the Neurological Sciences, Volume 333, Supplement*

1, Page e 195, 15 October 2013.

- 25. Buzadžija, V., Savić, G., Djurić, D. (2014) Stepen poboljšanja Barthel indeksa pacijenata sa moždanim udarom nakon rehabilitacije u odnosu na starost. *Zbornik radova 5. Kongresa fizijatara Bosne i Hercegovine sa međunarodnim učešćem, Ilidža, Sarajevo 25 - 28. septembar 2014.god.* p 141 - 142.
- 29. Savic, G., Djuric, D., Buzadzija, V. (2016) Maximum phonation time at patients with Parkinson's disease. *20th European Congress of Physical and rehabilitation medicine, Estoril- Lisabon 23-28 April 2016, European journal of physical and rehabilitation medicine, Mediterranean journal of psysical and rehabilitation medicine*, vol. 52, suppl. 1 No.2, p 433
- Djuric Dijana (2016). IMPORTANCE OF PERSONAL RESOURCES IN PSYCHOSOCIAL REINTEGRATION OF PERSONS WITH AMPUTATION OF LOWER LIMB, *20th European Congress of Physical and rehabilitation medicine, Estoril- Lisabon 23-28 April 2016, European journal of physical and rehabilitation medicine, Mediterranean journal of psysical and rehabilitation medicine*, vol. 52, suppl. 1 No.2, p 433
- 31. Savić, G., Đurić, D., Buzadžija, V. i Savić, N. (2016) Stepen govornog oštećenja kod pacijenata sa Parkinsonovom bolešću, *Zbornik radova 6. Kongresa fizijatara Bosna i Hercegovina sa međunarodnim učešćem, 6-9. oktobar 2016.* p 121-122.
- Đurić D., Čekrlja Đ., Vujaković L. (2017). Life satisfaction, self-concept, defense mechanisms and coping strategies at persons with physical disabilities: Differences between satisfied and unsatisfied patients, *Libro de Actas del X Congreso Internacional y XV Nacionall de Psichologia Clinica, Asociación Española de Psicología Conductual (AEPC)*, ISBN – 978 84-697- 2784-3, p.735
- Dijana Đurić, Đorđe Čekrlja, Lana Vujaković (2018). Self-concept, defense styleson and coping strategies:Mediators of activities of daily living and life satisfaction relationship at dissable persons.Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2018.p.160.
- Dijana Đurić, Đorđe Čekrlja, Biljana Majstorović (2018). Reintegration in normal life, impact on life satisfaction and moderate role of self-concept and coping strategies, *Annals of Physical and Rehabilitation Medicine* 61:e535,DOI:10.1016/j.rehab.2018.05.1246.

1)Име, име једног од родитеља, презиме

2)Датум рођења, општина, држава

3)Назив универзитета и факултета и назив студијског програма академских студија II циклуса, односно, послиједипломских магистарских студија и стечено стручно/научно звање.

- 4)Факултет, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране магистарског рада;
- 5) Научна област из које је стечено научно звање магистра наука/академско звање мастера:
- 6.Година уписа на докторске студије и назив студијаског програма.

III УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Дијане Ђурић под насловом
*Специфичности психичког функционисања особа са тјелесним
оштећењем/инвалидитетом*

састоји се од следећих поглавља:

Поглавље УВОД (стр. 1 и 2) садржи кратак преглед присула питањима инвалидности кроз историју и његова утицај на психологију, односно развој психологије инвалидности.

ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ (стр. 3-32) садрже поднаслове који објашњавају психолошке концепте који се у раду обрађују. У првом дијелу су изложена досадашња научна сазнања из области психичког функционисања особа са инвалидитетом кроз био- психосоцијални приступ. Други дио даје описе теоријских и третманских психолошких приступа инвалидности кроз различите психолошке школе и правце. У трећем дијелу се кроз резултате истраживања, практична искуства и изјаве особа са инвалидитетом, са нагласком на кључне елементе, објашњава процес адаптације на живот са инвалидитетом. У сљедећим дијеловима су кроз дефиниције, развој и релеванта истраживања у функцији адаптације на инвалидитет, описаны психолошки конструкти: селф концепт, стратегије за превазилажење стреса, механизми одбране и задовољство животом.

Поглавље МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА (стр. 33-42) садржи јасан опис проблема и циљева истраживања, хипотеза, методе рада и опис узорка; број испитаника, социodemографске карактеристике те вријеме настанка и врста инвалидитета код клиничког узорка. Као и кориштене инструменте и њихове метријске карактеристике као и методе обраде података.

У поглављу РЕЗУЛТАТИ, кандидаткиња је у складу са принципима презентовања резултата научно-истраживачког рада, јасним језиком кроз табеле и слике, прегледно представила добијене резултате у складу са логиком и циљевима истраживања. У првом дијелу су презентоване мјере дескриптивне статистике за селф- концепт, стратегије за превазилажење стреса, механизме одбране и

задовољство животом. У другом дијелу су презентоване статистичке значајности разлика између узорка особа са инвалидитетом и контролног узорка, за наведене психолошке конструкте. У сљедећем дијелу је приказана анализа структуре разлика међу узорцима, односно дискриминативна анализа. На крају су презентовани резултати испитивања медијаторке улоге селф концепта, стратегија за превазилажење стреса и механизама одбране у односу на припадност групи са инвалидитетом или контролном узорку и генералног и ситуационог задовољства животом. Резултати су приказани одговарајућим редосlijedom и у свјетлу сличних истраживања у овој области а поткријепљени су и примјера из праксе и додатно разматрани у поглављу ДИСКУСИЈА (стр 64-74).

ЛИТЕРАТУРА (75-86) садржи списак кориштене литературе на српском и енглеском језику.

Прилози (87-129) садрже додатна појашњења резултата, табеле и графиконе, те кориштене инструменте истраживања.

Дисертација има 86 страна основног текста (са литературом) и 43 стране прилога. Такође обухвата 7 табела, 4 слике и 5 шема и графика. Литература обухвата 123 референце и 11 интернет извора .

Истаћи основне податке о докторској дисертацији: обим, број табела, слика, шема, графика, број цитиране литературе и навести поглавља.

IV УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Психичко функционисање особа са тјелесним оштећењем је проблем који се све више истраживачки актуелизује код нас и у свијету. Са једне стране у склопу савременог стила живљења број особа са тјелесним оштећењем је у перманентном порасту, а са друге стране, хуманизација друштва и у психологији актуелан тренд ка фокусирању на факторе који одређују побољшање квалитета живота обавезује истраживаче да се позабаве изучавањем фактора који доприносе квалитетнијем функционисању и вишим нивоом задовољства животом особа са тјелесним оштећењем. Ако се има на уму да је код нас велики број особа које су из протеклог рата изашле са трајним послецима ратних рањавања, онда , свакако, ова популација завређује озбиљне мултидисциплинарне, па тако и истраживачке напоре у оквиру психологије.

Проблем, којим се бави ово истраживање је психичко функционисање особа са

тјелесним инвалидитетом.

Наведено је да је појам психичког функционисања широк концепт и генерално, обухвата доживљавања, размишљање и понашање везано за себе и свијет око себе. Конкретније речено, човјек доживљава себе као тјелесно, психолошко и социјално биће и на активан начин креира своју околину, своје односе са другима, које, опет опажа, доживљава и на одређен начин промишиља о њима. Свако доживљава одређене фрустрације и стресове и са њима излази на крај са више или мање успјеха. При томе му стоји на располагању читав арсенал различитих механизама, који је код сваког појединача организован на јединствен начин. Овдје се првенствено мислило на различите механизме одбране, који добрим дијелом функционишу на несвесном нивоу, те стратегије за превазилажење стреса. Ови механизми и стратегије са већим или мањим успехом помажу у очувању интегритета личности, односно доприносе да се особа осјећа добро, адекватно или лоше и неадекватно у вези са оним што он јесте и што чини и могу да допринесу томе како особа процјењује квалитет свог живота, односно, задовољство животом.

У настојњу да истражи психичко функционисање особа са инвалидитетом, кандидаткиња се фокусирала на одређене аспекте, које је сматрала најрелевантнијим, а то су: селф концепт, механизми одбране, стратегије превладавања стреса и коначно задовољство животома. Кандидаткиња је сматрала, руководећи се доступним информацијама и резултатима сличних истраживања, да се око наведених конструкција доминантно организују процеси психичког функционисања. Сматрала је, такође, да су ови конструкти посебно значајни у свеукупном психичком функционисању особа са инвалидитетом.

Предмет истраживања односи се на тестирање интеракције следећих варијабли: селф концепта, механизма одбране, стратегија превладавања стресом и задовољство животом у психичком функционисању особа са тјелесним оштећењем /инвалидитетом.

Циљеви истраживања били су акциони и теоријски. Акциони циљ истраживања био је да се испита на који начин је присуство, односно одсуство, тјелесног онеспособљења повезано са психолошким концептима као што су самопоимање, Теоријски циљ истраживања био је расвијетлити развој и међуоднос наведених концепата стратегије превазилажења стреса, механизми одбране и задовољство животом.личности у функцији постојања тјелесног инвалидитета у односу на непостојање инвалидитета.

У истраживању се пошло од следећих хипотеза:

X1 - Постоји статистички значајна разлика у појединим субдоменима селф концепта особа са тјелесним инвалидитетом у односу на особе без инвалидитета. Претпоставка је формирана на основу налаза о позитивнијој пројекцији емоционалног и физичког самопоимања лица са инвалидитетом у односу на лица без инвалидитета (Ђурић и Чекрија, 2012).

X2 - Постоји статистички значајна разлика у примјени одређених стратегија за превазилажење стреса којима лица са тјелесним инвалидитетом више прибјегавају. Хипотеза је постављена на основу резултата који сугеришу да особе са ампутацијом усљед трауме чешће користе изbjегавање као копинг стратегију (Gallagher i Mac Lachlan, 1999) и налаза о негативној вези емоционалног копинга са животним задовољством и степеном реинтегрисаности у свакодневни живот код лица са ампутацијом доњих екстремитета (Ђурић, 2010).

X3- Постоји статистички значајна разлика у степену присуства одбрамбених механизама између лица са тјелесном инвалидношћу и неинвалида, као и интензитету у коме се испољавају. Хипотеза је формулисана на основу налаза више студија у којима је разматрана природа механизама одбране код особа са инвалидитетом (Wright, 1960; English, 1971; Vash i Crewe, 2010).

X4 - Постоји статистички значајан утицај којим примарни домени селф-концепта, механизми одбране и стратегије суочавања са стресом обликују разлику у процијењеном задовољству живота између особа са инвалидитетом и особа без инвалидитета. Хипотеза је формулисана на основу налаза више студија у којима је разматрана природа механизама одбране код особа са инвалидитетом (Wright, 1960; English, 1971; Vash i Crewe, 2010).

Истраживања која се баве сличном проблематиком, а чије резултате је кандидаткиња поредила са оним добијеним у овом истраживању , односе се на кључне варијабле које су други истраживачи истраживали у другачијем контексту. Тако је Balley(2014) испитивао искуства везана за тијело код особа са повредама кичмене мождине. Налази су показали да се негативна искуства везана за тијело не налазе на супротном полу у односу на позитивна искуства већ да се ради о пројекцијама различитих аспеката тјелесног селфа. Наведени су резултати и других истраживача везани за селф концепт особа са тјелесним оштећењем (Scherman i Cohen, 2006, Ђурић, 2010, Коленовић-Ђапо, Драче,Хациахметовић, 2015).

Што се тиче стратегија превладавања стреса у оквиру психичког функционисања

особа са инвалидитетом, наведена су бројна истраживања (Dunn 196, Livneh et al. 1999, Livneh i Wilson,2003, Elliot et al., 2003., Jarama &Belgrave, 2002, Noonan et al.,2004., Desmond &MacLachlan, 2006.)

Greenhut (2015) је испитивала однос стреса, зрелости одбрана и психопатологије на популацији урбаних афро-америцианаца. Није се показала непосредна веза између зрелости механизма одбране и психопатолошких испољавања. Livneh, H., Martz, E., Wilson,L (2001) истраживали су однос између механизма порицања, перципиране видљивости инвалидитета и психосоцијалне прилагођености постојећем стању. И сама кандидаткиња се дуги низ година бави истраживањем различитих аспеката психичког функционисања особа са инвалидитетом, што је видљиво на основу приложене библиографије.

Допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања огледа се у низу компоненти: Истраживање је показало неке специфичности психичког функционисања особа са тјелесним оштећењем, везано за појединачне варијабле : селф концепт, стратегије суочавања са стресом и механизми одбране у поређењу са групом испитаника без инвалидитета. Највећи допринос у дјелу емпиријског истраживања односи се на расвјетљавање интеракције ових појединачних варијабли. И управо њихова интеракција је оно што одређује начин понашања, размишљања, осjeћања и укупног функционисања особа са тјелесним оштећењем. Истраживање доприноси развијању научног сензибилитета у одабиру предмета истраживања код сличне тематике како би се избегле замке у које истраживач може запасти, ако појединачне компоненте психичког функционисања тумачи изван контекста других компоненти са којима се ове преплићу.

Ова дисертација даје научне доприносе у смислу комплекснијег разумевања психичког функционисања особа са тјелесним оштећењем: Доприноси разумевању на који начин се особе са тјелесним оштећењем суочавају и како савладавају стресне ситуације и како кориштење одређених, иако мање зрелих механизма одбране помаже одржавању позитивног селф концепта у већини домена. Практични допринос може се сагледати кроз могућност примјене добијених резултата у психолошком савјетовању и психотерапији особа са тјелесним оштећењем. Резултати истраживања могу представљати и полазиште у организовању психолошких радионица са особама из ове групације, а посебно у околностима природних и других катастрофа , које доносе масовна страдања становништва.

- 1) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе;
- 2) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан (водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету);
- 3) Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања;
- 4) Навести очекиване научне и прагматичне доприносе дисертације.

V МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Примјерено предмету истраживања одабране су адекватне научноистраживачке методе, а су: Метода теоријске анализе и синтезе, метода корелационог трансферзалног истраживања са двије групе за поређење.

Метода теоријске анализе кориштена је у сврху упознавања са различитим теоријским приступима различитим аспектима психичког функционисања особа са тјелесним оштећењем. Истражен је психоаналитички приступ при чему је уз класично психоаналитичко учење о доживљају хендикепа као симболичне казне кастрацијом истражено и схватање савременијих теоретичара селф психологије, који сматрају да је тјелесни селф, односно доживљаји везани за тијело суштински за формирање свеукупног селфа (слике о себи). И Адлеров приступ се показује актуелним у разумијевању особа са инвалидитетом, будући да његови кључни концепти као што су инфериорност и тежња за надкомпензацијом значајно доприносе разумијевању доживљаја селфа и механизама одбране, који се користе у настојању да се превазиђе осjeћање инфериорности. У теоријском истраживању такође је истакнут допринос гешталт психолога, који истичу значај тежње личности за растом и развојем, односно тежње за организовањем живота на властити начин при чему околина треба да буде у функцији помоћи особи са тјелесним оштећењем да нађе оптимална адаптивна рјешења у оквиру спектра властитих потреба. Истиче се и значај позитивне психологије у доприносу разумијевању особа са инвалидитетом. Посебно се наглашава приступ Селингмана (2002) који ја потенцирао значај градње највишег могућег квалитета живота, а не фиксирања за недостатак. Концепти из позитивне психологијаје као што су оптимизам,

резилијенција, субјективна добробит, стратегија превазилажења стреса, нада, осјећај кохерентности и самоефикасност представљају темеље за развој и квалитетно психичко функционисање особа са тјелесним оштећењем. Теоријска анализа обухватила је и најновије бихејвиорално-когнитивне приступе као што је теорија атрибуције - повезаност унутрашњег локуса контроле са адаптацијом на инвалидитет (Martz, 1999, 2018.). Такође су истражени бихејвиорално-когнитивни приступи у стратегијама превладавања стреса.

Емпиријски дио истраживања обављен је на узорку који је обухватао двије групе испитаника: група са регистрованим тјелесним оштећењем/инвалидитетом и група без тјелесног оштећења.

У узорку је испитано 205 (147 мушкараца и 58 жена) особа са различитим врстама тјелесног инвалидитета и 138 (69 мушкараца и 69 жена) особа без инвалидитета).

Од 205 особа са инвалидитетом код 182 инвалидитет је стечен у току живота као посљедица болести или повреда, а код осталих се ради о урођеном инвалидитету.

Испитаници подузорка особа са инвалидитетом били су пациенти који су се налазили на рехабилитацији у ЗФМР „Др Мирослав Зотовић“ и чланови невладиних организација које окупљају особе са тјелесним инвалидитетом. Један од предуслова за укључивање у истраживање је био да је од настанка инвалидитета прошло више од годину дана, што је период у коме је особа могла проћи фазе адаптације на инвалидитет. Подаци за контролни узорак су прикупљани унутар опште популације „snowball“ (сњежна грудва) методом прикупљања података.

Просјечна старост лица са инвалидитетом $M=45.49$ и $SD=12.53$. Најмлађи испитаник ове групе има 21 годину а најстарији 76. У оквиру контролног узорка старост се креће у распону од 19 до 70 година. Просјечна старост износи 34.13 ($SD=11.11$) година.

У истраживању су кориштени слједећи инструменти:

- 1) Упитник - социодемографске карактеристике (доб, врста инвалидности (дијагноза), образовни ниво, радни статус, материјални статус, породични статус)
- 2) Упитник за процјену селф концепта (Чекрлија, 2011), који се састоји од 47 ставки. Упитник је петостепени Ликертовог типа. Садржи индикаторе шест субдомена селф-концепта према теорији Брацкен и даје шест скора за субдомене и укупан скор за глобали селф-концепт.
- 3) Упитник суочавања са стресним ситуацијама Ендлер и Паркера (ЦИСС), (адаптирала Сорић, 1994.). Упитник је Ликертовог типа, петостепени.

Садржи 48 тврдњи које су груписане у три субскале: суочавање усмјерено на емоције, суочавање усмјерено на проблем и изbjегавање.

- 4) Упитник механизама одбране ДСК-40 (адаптирали Andrews и сар.) је Ликертовог типа, деветостепени, састоји се од 40 тврдњи о личним ставовима који се односе на 20 психолошких механизама одбране који су подијељени на зреле (сублимација, хумор, антиципација и потискивање), незреле (пројекција, пасивна агресија, "acting out", изолација, девалвација, аутистична фантазија, порицање, премијештање, дисоцијација, сплитинг, рационализација и соматизација) и неуротске (неактивност, псеудо-алтруизам, идеализација и реактивна формација) механизме одбране.
- 5) Скала задовољства животом (Пенезић, 1996.). Скала је Ликертовог типа, са пет тврдњи. Садржи 20 ставки од којих се 17 односи на процјену глобалног задовољства а три ставке служе за процјену ситуацијског задовољства.

Сви инструменти који су примијењени у истраживању су до сада вишеструково валидирани и проверени. На испитаном укупном узорку састављеном од лица са инвалидитетом и контролног узорка су добијене задовољавајуће вриједности коефицијента поузданости изражене Cronbach α коефицијентом , чије вриједности појединачно су табеларно приказане .Примјењена је адекватна статистичка обрада података.

У складу са постављеним хипотезама у оквиру статистичке анализе су у првом реду анализирани параметри из домена дескриптивне статистике за све разматране психолошке конструке. Дескриптивном статистиком обухваћена је и детаљна анализа узорка по свим релевантним параметрима.За стицање првог увида у међуоднос наведених конструкција примијењена је корелационија анализа. Од метода мултиваријатне анализе у односу разматраних конструкција код контролоног узорка и особа са инвалидитетом кориштене су дискриминативна анализа и медијациона анализа. Анализа података извршена је у програмском пакету SPSS, верзија 10,5.

- 1) Објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзор за избор материјала;
- 2) Дати кратак увид у примијењени метод истраживања при чemu је важно оцијенити сљедеће:
 1. Да ли су примијењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
 2. Да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
 3. Да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
 4. Да ли је статистичка обрада података адекватна.

VI РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

У теоријском дијелу истраживања фокус је био на кључним концептима, који су релевантни за овај рад, а чије карактеристике код особа са тјелесним инвалидитетом су касније емпириски провјераване. Посебно поглавље посвећено је селф концепту, његовом одређењу у оквиру различитих теоријских приступа и његовим специфичностима везано за наведену популацију. Обухваћени су и класични психоаналитички приступи овом концепту (изједначавање појмова селф и его, Ђеранић, 2005), али и каснији приступи у оквиру селф психологије. У оквиру дисертације кориштен је Bracken-ов хијерархијски мултидимензионални модел који обухвата генералну димензију самопоимања и шест примарних субдомена: компетицијско самопоимање, породично самопоимање, социјално самопоимање, физичко, емоционално и академско самопоимање. Овај модел је кориштен и у емпириском истраживању и за његову пројекцију су конструисани одговарајући инструменти, што му даје предност у односу на психоаналитичке и егзистенцијалистичко-феноменолошке приступе, који су слабије операционализовани.

Обрађени су и концепти стратегије превладавања стреса, као и механизми одбране. На истраживанијој популацији једно од књучних питања јесте начин на који ове особе излазе на крај са пратећим стресовима, и који је склоп механизама одбране, које доминантно користе. Стратегије превладавања стреса теоријски су доминантно ослоњене на Лазарусев модел, али су разрађени и неки новији теоријски приступи. Механизми одбране, који су извршно теоријски утемељени у оквиру психоанализе у овом раду су истражени и из перспективе других теоријских приступа, првенствено когнитивни приступ у оквиру кога се и јавила идеја о могућности пројекције механизама

одбране самоописним тестовима.

Задовољство животом – концепт који је настао у оквиру позитивне психологије почетком овог миленијума обрађен је кроз низ компоненти које обухвата: глобални осjeћај среће, мира, испуњености и задовољства животом. Дат је преглед основних теоријских поставки, односно модела у разумијевању задовољства животом и сродних појмова (Durayappah, 2010).

Као што је већ наведено, примјењене су одговарајуће методе прикупљања и обраде података у емпириском дијелу истраживања.

1) Анализа мјера дескриптивне статистике за остварене скорове на примарним доменима самопоимања показала је да су вриједности аритметичких средина за све процјењивање примарне домене самопоимања значајно ближе максималним вриједностима у добијеним распонима резултата, како на узорку лица са инвалидитетом, тако и на контролном узорку. Код групе лица са инвалидитетом регистровано је веће позитивно груписање резултата на дијелу скале са вишем резултатима ($Ku=2.58$ него код контролне групе ($Ku=1,21$). На групи лица са инвалидитетом ($Sk\ 1.51$) је помјереност ка вишем породичном самопоимању нешто израженија не го на контролној гупи ($Sk=1.21$).

2) Резултати добијени мјерама дескриптивне статистике на операционализованим мјерама стратегија превазилажења стреса (усмјереност на проблем, склоност емоционалном реаговању и изbjегавању), механизма одбране (неуротски, незрели и зрели) и процјена генералног и ситуационог задовољства животом показали су да је код контролне групе аритмтичка средина код усмјерености на проблем око средине добијеног распона ($M=59,74$), док су код склоности емоционалном реаговању ($M=44,48$ и изbjегавању ($M=51,20$) ближе минималним него максималним скоровима. Насупрот томе, код особа са инвалидитетом све аритметичке средине стратегија суочавања са проблемом су знатно ближе дијелу скале са вишем вриједностима.

У анализама скорова механизма одбране регистровано је да лица са инвалидитетом остварују више просјечне скорове на свим одбранама (неуротске, незреле и зреле), односно да је код њих заступљеније приbjегавање механизма одбране у целини.

Процјена животног задовољства показала је да испитаници контролне групе остварују више просјечне скорове на скалама генералног и ситуационог задовољства животом од испитаника са инвалидитетом.

3) Анализом статистичке значајности разлика добијени су слједећи резултати у

погледу поједињих субдомена самопоимања: Утврђено је да постоји статистички значајна разлика на субдоменима социјалног и емоционалног самопоимања: лица са инвалидитетом имају статистички значајно више просјечне скорове.

У погледу стратегије превазилажења стреса, резултати су показали да испитаници са инвалидитетом остварују статистички значајно више скорове у стратегији названој усмјереност на проблем и стратегији изbjегавање. Што се тиче механизама одбране, показало се да испитаници са инвалидитетом постижу статистички значајно више резултате у примјени све три категорије одбрана (неуротски, незрели и зрели механизми).

Поређењем резултата двије групу погледу задовољства животом показало је да група без инвалидитета постиже статистички значајно више резултате, односно да постижу више резултате и у погледу генералног и у погледу ситуационог задовољства животом.

4) У сврху сагледавања међуодноса поједињих варијабли кориштене су анализе које припадају домену мултиваријатне анализе података. Наиме, претходно добијено низ парцијалних података кроз овај приступ се ставља у међуоднос, тако да се сагледава међуоднос већег броја варијабли и остварује се потпунији увид у функције и значај анализираних психолошких концепата. Сагледавајући на овај начин разлике између двије групе испитаника у погледу самопоимања могло се констатовати да испитаници са инвалидитетом имају више компетицијско, социјално и породично самопоимање и на томе развијају и своје квалитативно другачије самопоимање од испитаника контролне групе.

Што се тиче стратегије превладавања стреса и механизама одбране и поред парцијално добијених разлика између двије групе, у цјелини се није дошло до резултата који би раздавали двије групе испитаника по специфичној конфигурацији ових варијабли.

5) Анализа резултата обухватила је и анализу медијаторске улоге појединачних варијабли у одређивању припадности појединој групи у узорку. Наиме, првом дијелу ове анализе је припадност групи узета као независна варијабла а генерално задовољство животом као зависна варијабла. Позиције медијационих варијабли су додијељене примарним доменима самопоимања. Основни параметри спроведене медијационе анализе показују да у оквиру тестираног модела постоје статистички значајни утицаји предикторске и медијационих варијабли на задовољство животом ($P=.23$, $\Phi(7,306)=13.22$, $p<.01$). Гледајући у цјелини, може се констатовати да

тестирали модел није одржив. Другим ријечима генерални, укупни утицај који на генерално задовољство животом преко примарних домена самопоимања остварује припадност једној од тестиралих група није се показао статитички значајним (-2,16, $p>.05$). Насупрот томе, директан утицај припадности групи на генерално задовољство животом јесте статистички значајан (-3,46, $p<.01$).

Резултати истраживања у оквиру докторске дисертације су минуциозно анализирани, критички сагледавани, а закључци извођени са опрезом одговорног научног истраживача. Посебну пажњу кандидаткиња је посветила резултатима који су (углавном парцијално) неочекивани или другачији од резултата сличних истраживања. При томе су резултати сагледавани у контексту најновијих теоријских сазнања и у свјетлу резултата других истраживача. Кандидаткиња се осврнула и на резултате неких сличних властитих истраживања, будући да се, практично двије деценије истраживачки и стручно бави психолошком проблематиком особа са различитим облицима инвалидитета. У том контексту, добијене резултате је поткријепила и клиничким илустрацијама из властите праксе.

Посебан допринос овог истраживања је у анализи динамичке интеракције варијабли, које одређују стил психичког функционисања особа са тјелесним оштећењем. Истраживање апострофира психичко функционисање као динамичан систем у оквиру кога дешавања у једном дијелу система одређују шта ће се дешавати у другим дјеловима и функционисању личности у цјелини. Тако, кандидаткиња на крају иссрпне анализе резултата истиче да резултати добијени медијационим анализама, којима је провјеравана претпоставка да примарни домени селф-концепта, механизми одбране и стратегије суочавања са стресом статистички значајно модерирају разлике у задовољству животом између лица са инвалидитетом и испитаника контролног узорка, даје двојаке резултате. У првом реду, истиче кандидаткиња, поново је идентификован директан однос припадности групи са породичним, социјалним и емоционалним селф-концептом, где је утврђено да лица са инвалидитетом остварују више скорове. Ова три примарна домена селф-концепта, укључујући и компетенцијски показују су у директној позитивној вези са генералним задовољством животом. Поред тога неуротски, незрели и зрели механизми одбране су у директној вези са припадношћу групи, односно значајно су заступљенији код лица са инвалидитетом. Исто важи и за усмјереност на проблем. У односу на генерално задовољство животом, израженија усмјереност на проблем и ниже емоционално изbjегавање се могу прихватити као предиктори. Интересантно је

да нити један механизам одбране, ни стратегија суочавања са стресом није у значајном односу са ситуационим животним задовољством. Имајући у виду несклад између резултата добијених за генерално и ситуационо задовољство животом, четврта хипотеза се прихвата само условно, односно без могућности генерализовања налаза и закључака на све аспекте задовољства животом ограниченом домену.

Ово истраживање, уз то што показује сложену интеракцију бројних фактора психичког функционисања како код особа са тјелесним оштећењем, тако и оних без оштећења, отвара и нове истраживачке проблеме. Наредни проблеми истраживања могли би обухватити и истраживање ефеката поједињих терапијских и супортивних интервенција у одређеном домену на квалитет свеукупног психичког функционисања особа са тјелесним оштећењем. Резултати имају и значајну апликативну вриједност и могу се примјењивати у прављењу стратегија психолошке помоћи особама са тјелесним оштећењем.

- 1) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао; о груписање резултата
- 2) Оцијенити да ли су добијени резултати јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао доволно критичности;
- 3) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

VII ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

На основу детаљне анализе докторске дисертације мр Дијане Ђурић под насловом *Специфичности психичког функционисања особа са тјелесним оштећењем /инвалидитетом* Комисија је констатовала да је у оквиру ове докторске дисертације кандидаткиња обрадила један савремен, друштвено актуелан и истраживачки релевантан проблем и да докторска дисертација испуњава све критеријуме потребне за самосталан и оригиналан научни рад.

Рад је теоријски добро утемељен, а исто тако, научно компетентно и са истраживачком осјетљивошћу постављен је и разрађен методолошки концепт истраживања почев од циља, предмета, хипотеза, инструмената и метода прикупљања и обраде података те начина презентовања резултата, дискусије и закључака.

Комисија процјењује да су резултати истраживања у оквиру докторске дисертације примјењиви за психолошку теорију и праксу. Резултати доприносе

свеобухватнијем сагледавању на који начин интеракција неколико психолошких варијабли моделује специфичност у укупном психичком функционисању ове популације. Тако и у апликативном смислу, ови резултати могу представљати полазну основу за прављење стратегије заштите и унапређења менталног здравља ове популације у различитим сегментима. Имајући у виду наведене чињенице, Комисија је једногласно позитивно оцјенила урађену докторску дисертацију под насловом: *Специфичности психичког функционисања особа са тјелесним оштећењем/инвалидитетом* мр Дијане Ђурић и предлаже Наставно- научном вијећу Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци да прихвати оцјену докторске дисертације из области психологије у цјелини и донесе одлуку, која ће кандидаткињи омогућити да приступи јавној одбрани докторске дисертације.

- а) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
 - б) Ако је приједлог негативан, треба дати опширије обrazложение и документовано указати на учињене пропусте, односно недостатке написане докторске тезе.
- 1) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
 - 2) На основу укупне оцјене дисертације комисија предлаже:
 - да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана,
 - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни или измијени) или
 - да се докторска дисертација одбија.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Датум: 5.09.2018.

1. Проф. др Спасенија Ђеранић, редовни професор за ужу научну област Клиничка психологија, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, предсједник

2. Проф. др Нада Васелић, ванредни професор за ужу научну област Клиничка психологија и психотерапија, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, члан

3. Проф. др Ђорђе Чекрија, ванредни професор за ужу научну област Психологија личности, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци